

עשרת הדברות בסיזור

וְהָיָה שָׁם עִם ה' אֲרָבָעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לַחֵם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל הַלְחָת אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית
עֲשֶׂת הַדְּבָרִים: (שמות לד כח).¹

וַיִּכְתֹּב עַל הַלְחָת כַּמְּכַתֵּב הָרִאשׁוֹן אֶת עֲשֶׂת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֵלֵיכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקֶּהֶל וַיִּתְּנֶם
ה' אֵלַי: (דברים י ד).²

מסכת ברכות יב ע"א – מפני תרעומת המינים

תנן התם³: אמר להם הממונה⁴: ברכו ברכה אחת והם ברכו.⁵ קראו עשרת הדברות, "שמע", "והיה אם שמוע",
"וויאמר", וברכו את העם שלש ברכות: אמת ויציב, ועבודה וברכת כוהנים... אמר רב יהודה אמר שמואל: אף
בגבולין בקשו לקרות כן,⁶ אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין.⁷
רבה בר חנה סבר למקבעינהו בסורא, אמר ליה רב חסדא: כבר בטלום מפני תרעומת המינין. אמימר סבר
למקבעינהו בנהרדעא, אמר ליה רב אשי: כבר בטלום מפני תרעומת המינין.⁸

¹ בפרשת כי תשא, רגע לפני ירידת משה עם הלוחות (הראשונים) ושבירתם בשל חטא העגל, שם נזכר לראשונה בתורה הביטוי עשרת הדברות ("עשרת הדברים" בלשון המקרא, "עשרת הדברות" הוא לשון חז"ל, דָּבַר בלשון יחיד זכר) - אין אזכור של ביטוי זה בפרשתנו! מתן תורה מתואר בפרשה בלי ציון של מספר הדברות או הדברים. אין גם אזכור של ביטוי זה בכל ספרי הנביאים והכתובים! (השווה עם "עשרת המכות" ועם "עשרה ניסיונות" אברהם שכלל לא נמנים בתורה, רק חז"ל מנו).

² פעמיים נוספות מופיע הביטוי "עשרת הדברים" בספר דברים, תחילה בפרשת ואתחנן, דברים ד יג: "וַיִּגַּד לְכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צָוָה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֶם עַל שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים" - הם הלוחות הראשונים שנזכרו כבר בפרשת כי תשא כאמור. הפעם השנייה, המצוטטת לעיל, היא בפרשת עקב - בתיאור הלוחות השניים. והעדפנו פסוק זה משום שבו נאמר במפורש שבמעמד הר סיני נאמרו עשרת הדברות או הדברים, ורק אח"כ נכתבו על הלוחות. (ולפיכך כל האירועים של משה שיווד עם הלוחות אינם נכונים לפרשתנו או לחג השבועות. הלוחות הראשונים ירדו ב"ז בתמוז והשניים ביום הכיפורים. ראו דברינו [לוחות שניים - כראשונים?](#) בפרשת עקב וכן [יום מתן תורה - לוחות שניים](#) ביום הכיפורים). אגב, בעקבות חז"ל גם פרשני המקרא נוטים ברובם להשתמש בלשון "עשרת הדברות" (לא כולל כמובן כאשר הם מתייחסים ללשון הפסוק לצורך הביאור), להוציא את פירוש אבן עזרא שבאופן מובהק משתמש בלשון "עשרת הדברים". אנו לא נבדיל בין השניים ונתמקד בנושא: מדוע אין אזכור של עשרת הדברות או הדברים, שהם מיסודות התורה והאמונה ומסמלות את מעמד הר סיני, בסידור התפילה שלנו.

³ מסכת תמיד פרק ה משנה א.

⁴ ראו רמב"ם הלכות כלי המקדש ז א: "חמישה עשר ממונין היו במקדש וכן ממנים לעולם על כל דבר מט"ו דברים אלו ממונה אחד, ואלו הן: (א) על הזמנים, (ב) על נעילת שערים, (ג) על השומרים, (ד) על המשוררים, (ה) על הצלצל עם שאר כלי שיר, (ו) על הפייסות, (ז) על הקנים, (ח) על החותמות (ט) על הנסכים, (י) על החולין, (יא) על המים, (יב) על מעשה לחם הפנים, (יג) על מעשה הקטורת, (יד) על מעשה הפרכת, (טו) על מעשה בגדי כהונה". כאן מדובר בממונה על הפייסות היינו על ההגדרה של העבודה בין כל הכהנים של המשמרת. ויש גם ממונים לענייני ציבור וחולין, ראו גיטין ס ע"א: "ממונים פרנסים על הצבור", ירושלמי כתובות פרק יג הלכה א: "ואילו הם ממונין על הגזל", ספרי דברים פרשת דברים פ'סקא יג: הזקנים שמונו לראשי הציבור ועוד.

⁵ נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש איזו ברכה היא זו, ברכת אהבת עולם או יוצר המאורות. ובירושלמי יש גם דעה שמדובר בברכת התורה, שכן עבודת המקדש הייתה מתחילה עוד לפני שאפשר לומר יוצר המאורות. וברמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ו הלכה ד נפסק: "ואחר שמעלין האיברים לכבש מתכנסין כולן ללשכת הגזית, והממונה אומר להם ברכו ברכה אחת, והן פותחין וקורין אהבת עולם ועשרת הדברות ושמע והיה אם שמוע ויאמר ויאמרו ויצב ורצה ושם שלום, ובשבת מוסיפין ברכה אחת והיא שיאמרו אנשי משמר היוצא לאנשי משמר הנכנס, מי ששכן את שמו בבית הזה ישכין ביניכם אהבה אחוה שלום וריעות". (ראו דברינו [אהבה ואחווה ושלום ורעות](#) בדפים המיוחדים). ובמחזור ויטרי (סימן ש) מצאנו נוסח מיוחד לברכה לפני שקוראים את עשרת הדברות (בשבועות?): "קודם שיאמר הברכה יאמר: אחינו אחינו אחינו. החלו לומר עשרת הדברות שנתן הקב"ה לישראל על ידי משה רבנו בהר סיני. ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר. בבא כל ישראל לראות: ברכו: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בתורה הזאת ורצה וקדשה והנחילה לעושיה. ברוך אתה ה' נותן התורה: ויאמר: וידבר: אנכי".

⁶ היינו להוסיף את עשרת הדברות לתפילת שחרית כחלק מקריאת שמע וברכותיה בכל מקום, לא רק במקדש. וכל זאת מדוע? מפני חשיבותם של עשרת הדברות: "מפני שהם יסודה של התורה" - שטיינלנץ שם בשם הרמב"ם (לא מצאתי המקור ברמב"ם) וכדברי המדרש: "יתברך שמו של הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות... וחפץ להצדיקם ולזכותם ונתן להם תורה מרובה... והנחילם אמרו והשמיעם עשרת הדברות שהם גופי תורה ועיקר המצוות" (אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד שפ). וכבר שאלו במדרש מכילתא בפרשתנו: מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתפילת התורה? - ראו דברינו [למה לא התחילה התורה בעשרת הדברות?](#) בפרשת זו. מה אם כן יותר פשוט מפתחת תפילת היום בעשרת הדברות יחד עם קריאת שמע ותפילה (שהיא במקום עבודת הקורבנות שבמקדש) ולהמשיך את המסורת שהייתה נהוגה במקדש!

⁷ רש"י שם: "שלא יאמרו (המינים) לעמי הארץ: אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני". ובפירושו למסכת תמיד (לב ע"ב), שהיא המקור, האריך רש"י והרחיב: "ומה שאמרו קראו עשרת הדברות בכל יום, לפי שהם עיקר הדת וראשיתו. וכבר אמרו: בגבולין בקשו לומר כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. ולא באר הבבלי מה היא תרעומת המינין אלא שנתבאר בתפילת ברכות בירושלמי (פרק א הלכה ה) ואמרו בדין היה שקורין עשרת הדברות בכל יום ויום, אלא מפני מה אין קורין אותם? מפני המינין שלא יהיו אומרים אלו לבדם ניתנו למשה מסיני". כך בדומה גם מבאר הרמב"ם בפירושו למשנה במסכת תמיד ה א הנ"ל. ושם הוא משתמש בלשון: "טינת המינים". שימו לב ללשון הבבלי: "בקשו לקרות", מול לשון הירושלמי: "בדין היה שיהו קורין".

⁸ למרות שרב יהודה מוסר בשמו של שמואל (אמורא דור ראשון בבל) שאין לומר עשרת הדברות בתפילה מפני תרעומת המינים, באים חכמים מאוחרים יותר (דור שלישי, רבה בר חנה) ומנסים לחדש מנהג זה. ולאחריו אמימר שהוא מדור 5-6 שוב מנסה ושוב נדחה. האם יש בכך להוכיח שהם חשבו ששוב לא קיימת "תרעומת המינים", ובפרט לא בבבל.

ספר אבודרהם דיני קריאת שמע – בשמע ישראל אין חשש

ויש מפרשים "מפני תרעומת המינים" שלא יאמרו כופרים אתם בכל התורה שאין אתם אומרים אלא עשרת הדברות.⁹ אלא מ"שמעי" "והיה אם שמוע" אין שם תרעומת, שהרי כתוב בהן בהדיא: "ובשכבך ובקומך".¹⁰

מסכת פסחים דף נו עמוד א – ברוך שם כבוד מלכותו בלחש

באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.¹¹ אמרי רבנן: היכי נעביד? נאמר והו - לא אמרו משה רבינו, לא נאמר והו - אמרו יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי... אמר רבי אבהו: התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם מפני תרעומת המינים. ובנהרדעא דליכא מינין - עד השתא אמרי לה בחשאי.¹²

מסכת מכות דף כג עמוד ב – מתרי"ג מצוות לאחת

דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה... "תורה" בגימטריא שש מאות ואחת עשרה, "אנכי" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה שמענו. בא דוד והעמידן על אחת עשרה... בא ישעיהו והעמידן על שש... בא מיכה והעמידן על שלש... בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: "וצדיק באמונתו יחיה".¹³

ירושלמי ברכות פרק א הלכה ה – עשרת הדברות בקריאת שמע¹⁴

מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום? ... ר' סימון אמר: מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה.¹⁵ ר' לוי אמר: מפני שעשרת הדברות כלולין בהן. "אנכי ה' אלהיך" – "שמע ישראל ה' אלהינו". "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" – "ה' אחד".¹⁶ "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" – "ואהבת את ה' אלהיך".¹⁷ ... "זכור

⁹ המינים יאמרו שהיהודים כופרים בכל התורה ומאמינים רק במה ששמעו במעמד הר סיני! נראה שיש להבין את "תרעומת" המינים (טינת המינים, כלשון הרמב"ם בפירושו למשנה במסכת תמיד ה"ל) לא שהם מתרעמים על היהודים שאומרים בתפילה את עשרת הדברות (הם יכולים דווקא לשמוח בדבר זה, בפרט הנוצרים הראשונים), אלא שמהשמים תהיה תרעומת על היהודים בשל שמחה זו. אבל גם בלי "תרעומת המינים" בהסבר זה או אחר, אפשר שיש כאן חשש יהודי פנימי של סימון (סינון) אילו מצוות ופסוקים בתורה חשובים יותר ואילו חשובים פחות. ראו פירוש רש"י הירש ויקרא כג כא: "לבל יעלה על הדעת, שעשרת הדברות הם כל התורה כולה". ובספר העיקרים (!) שנלחם בדעות כגון אלה: "... ואחר שבנשאר מן עשרת הדברות זולת אנכי ולא יהיה לך, הנביא רשאי לשנותם בהוראת שעה כמו שאמרנו, כך אפשר שיהיה הנביא רשאי לשנות שאר המצוות אפילו שלא בהוראת שעה? ...".

¹⁰ אבל בקריאת שמע אין חשש של תרעומת המינים ועל"פ יש ציווי מפורש בתורה לקרוא קריאת שמע (כחלק מלימוד התורה), כולל קביעת הזמנים, מה שאין בעשרת הדברות. סיבות זו של דברי אבודרהם מחזירה אותנו לגמרא ברכות ה"ל. במקדש אמרו את עשרת הדברות ולאחריהן את קריאת שמע. אבל לתפילה שהועתקה מהמקדש לבתי הכנסת, בפרט לאחר החורבן (ועליית הנוצרות) לא נכנסו עשרת הדברות, בעוד שקריאת שמע נכנסה. אמנם גם בקריאת שמע יש עיקרי אמונה ("קבלת עול מלכות שמים") אבל יש בה גם מצוות מעשיות: תפילין, ציצית, מזוזה שאותם ממילא אין המינים מקבלים.

¹¹ באיזו שעה? "בשעה שביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימים (ערב מיתתו), ונסתלקה ממנו שכילה". חשש יעקב "שמא חס ושלוש יום במטתי פסול" וענו לו בניו: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". ראו דברינו [על גילוי הקץ וקריאת שמע בברכת יעקב לבניו](#) בפרשת ויחי.

¹² אפרופו הקשר של עשרת הדברות עם קריאת שמע – קשר שנראה עוד להלן ואולי הוא הפתרון להיעלמות עשרת הדברות מסידור תפילותינו – הנה עוד "מפני תרעומת המינים" סביב ההתחבטות אם לומר "ברוך שם כבוד מלכותו" בקריאת שמע או לא. שהרי זה הפסק ותוספת על מה שכתוב בתורה. על מנת להשכיח שלום בין יעקב אבינו שאמר (עפ"י המדרש) ובין משה שלא אמר, התקינו שיאמרו בשקט (בחשאי). או אז באו המינים והלעיזו שיהודים ממלמלים שם דברים נסתרים, ולפיכך חזרו והתקינו שאדרבא יש לומר "ברוך שם כבוד מלכותו" בקול רם. אבל בנהדרעא שם אין חשש של מינים, אומרים עד היום בלחש. הנה לנו שבמקום ובזמן שאין חשש "מפני המינים", חוזרים לנהוג כמנהג הראשון. ואדרבא, דווקא במקום שיש חשש מתרעומת המינים, אומרים בקול רם ולא חוששים. (סיבה אחרת לאמירת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בלחש קשורה במשה ש"גנב" סוד זה מהמלאכים ולכן רק ביום כיפור אומרים זה בקול רם, ראו דברים רבה ב' לו). אי לכך מובן גם מדוע ביקש אמימר לחדש את אמירת עשרת הדברות בנהדרעא (ורבה בר בר חנה בסורא) ולא ברור מדוע נדחתה הצעתם. האם מפני כבודה של ארץ ישראל שם היה עדיין מאבק קשה במינים? לא מצאנו מפרשים שמתייחסים לנושא זה.

¹³ הרי לנו בברור שיטה שאינה מפחדת מצמצום האמונה ומצוות התורה לכללי יסוד ולעיקרים. ראו דברינו [תרי"ג מצוות](#) בדפים המיוחדים וכן [הגיד לך אדם מה טוב](#) בפרשת בלק. ראו גם במסכת אבות ב א: "הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה" ודברינו [מצווה קלה](#) בפרשת עקב. אין לשנות ואין לפחד מפני המינים, כדברי המדרש בבראשית רבה ח ח: "בשעה שהיה משה כותב את התורה, היה כותב מעשה כל יום ויום. כיון שהגיע לפסוק הזה: ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו אמר לפניו: ריבון העולם, מה אתה נותן פתחון פה למינים? אתמהא! אמר לו: כתוב! והרוצה לטעות יטעה". ראו גם הביטוי "יאבד עולם מפני השוטים?" בגמרא עבודה זרה דף ע"ב. ובאשר לוויכוחים עם המינים, ראו דברינו [לאלה דחית בקנה, לנו מה אתה משיב](#) בפרשת חוקת. עניין אחד הוא הוויכוח עם המינים (יודע מה שתשיב לאפיקורס, אבות ב' ד), ועניין אחר הוא העולם הפנימי שלנו. אז מדוע ייגרע זה האחרון בגלל הראשון, והרי מי שירצה להלעיז על דת ישראל יעשה זאת בין כה וכה?

¹⁴ כאן אולי ניתן לערוך חידון קל בשולחן שבת (בפרט לצעירי הצאן): היכן ניתן למצוא רמז לכל אחד מעשרת הדברות בקריאת שמע (בכל שלוש הפרשות)?

¹⁵ ראו פירוש אבודרהם לעיל והערה 10.

¹⁶ הפסוק בפרשה השניה של קריאת שמע: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם" יכול להתאים אולי יותר להזכיר את הדיבר השני: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", אבל הדרשן ביקש להצמיד את שני הדברות הראשונים זה ליד זה ובכך לתת לפסוק: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" עוצמה מקבילה לפתיחה של עשרת הדברות.

¹⁷ כי מי שאוהב את המלך, לא נשבע בשמו לשקר, מסביר שם הירושלמי בקטע שקצרנו והשמטנו.

את יום השבת לקדשו" – "למען תזכרו" 18 ... "כבד את אביך ואת אמך" – "למען ירבו ימיכם וימי בניכם" 19
 "לא תרצח" – "ואבדתם מהרה" 20 ... "לא תנאף" – "לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" ... "לא תגנוב" –
 "ואספת דגנך" ולא דגנו של חברך. "לא תענה ברעך עד שקר" – "אני ה' אלהיכם ... אמת" 21. "לא תחמוד" –
 "וכתבתם על מזוזות ביתך", ביתך ולא בית חברך. 22

ספר העיתים סימן קפה – אין לשנות מהמנהג 23

ונשאל רבינו האי גאון מאי טעמא לא קרינן מוסף שבת בשבת בספר תורה? 24 והשיב אם אתם מקנתרין על
 הקדמונים ... אלו יאמרו למה עזבו קריית עשרת הדברים כמו שהיה במקדש, וזה יאמר למה הניחו מעשה
 בראשית מלקרות כדרך שהיו עושין במעמדות, וזה יאמר למה אין קורין בכל יום בספר תורה או אפילו בשני
 ובחמישי בפרשת התמיד! עלינו להתנהג בתיקונים שתקנו אותם גדולים מדורותינו בחכמה ובמנין ואין לנו
 לשנות. 25

בית יוסף אורח חיים סימן א אות ה – הבחנה בין ציבור ליחיד

וטוב לומר פרשת העקדה ופרשת המן ועשרת הדברות. תנן בפרק ה' ממסכת תמיד (לב): "אמר להם הממונה
 ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברים". ואף על גב דאמרין בסוף פרק קמא דברכות (יב.) שביטלום
 מפני תרעומת המינים ופירש רש"י שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה
 שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני; איכא למימר דהיינו דוקא בצבור, אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המינים
 טוב לאמרם, שעל ידי כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה. 26

שו"ת הרמב"ם סימן רסג – לא לעמוד בעשרת הדברות

התשובה זה, אשר הנהיג הרב הנפטר נוחו עדין לישב, 27 הוא הראוי ... וכך היה ראוי לעשות. בכל מקום שמנהגם
 לעמוד, צריך למנעם, בגלל מה שמגיע בזה מן ההפסד באמונה (ומה שמדמים), שיש בתורה מדרגות ומקצתה
 מעולה ממקצתה, וזה רע עד מאד. ומן הראוי לסתום כל הפתחים, שמביאים לזאת האמונה הרעה. ... והיה מן

18 לא רק בשל ההיקש זכירה-זכירה, אלא בשל המשך הפסוק "את כל מצוותי", ושבת שקולה כנגד כל המצוות. כך מסביר שם הירושלמי בקטע שקצרנו והשמטנו.

19 שבכיבוד אב ואם נאמר "למען יאריכון ימך" (שמות כ יב, בעשרת הדברות).

20 כי מי שהורד – נהרג מסביר שם הירושלמי. ואנו נוסיף שבעוון רציחה ושפיכות דמים (גם עריות ועבודה זרה) מתחייבים גלות (במדבר רבה ז, אבות דרבי נתן נוסח א פרק לח).

21 ומי שמעיד על חברו עדות שקר, כאילו מעיד על הקב"ה שלא ברא שמים וארץ, כך בירושלמי שם בקטע שקצרנו. הסיבה להוספת המילה "אמת" בחתימת קריאת שמע, שאיננה בפסוק בתורה היא בשל הפסוק בירמיהו י': "וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם וכו'". ראו שם גמ' שתי השיטות אם כופלים סיום זה (כמנהג הספרדים בימינו) או לא; וכן מנהג ארץ ישראל לומר רק פסוק זה בתפילת ערבית ולא את פרשת ציצית כולה (שהרי אין חיוב ציצית בלילה). ואפשר שדרשת הירושלמי על "לא תענה ברעך עד שקר" היא חיזוק להוספת המילה אמת ולחיבור של סוף קריאת שמע עם "אמת וציב". האמת מזכירה שלא לשקר.

22 ומדרש מאוחר יותר אומר דברים ברורים עוד יותר בקשר שבין קריאת שמע ועשרת הדברות: "א"ר חייא בר אבא: כל המקיים קריאת שמע כאילו קיים עשרת הדברות, שבשעת קריאת שמע נתנו עשרת הדברות. בקשו חכמים לקבוע עשרת הדברות בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעום? לפי שכולם כלולים ב' (אוצר המדרשים אייזנשטיין עמוד תפ). היינו, קריאת שמע מכילה את עשרת הדברות. האם זה פיצוי להוצאת עשרת הדברות מנוסח התפילה מפני תרעומת המינים? האם זה "זכר למקדש" - לאמירת עשרת הדברות יחד עם קריאת שמע שנהגו במקדש? ראו שיטת ר' סימון בירושלמי זה ופירוש אבודרהם שהבאנו לעיל שקריאת שמע היא "בשכבך ובקומך", על קריאת שמע אין תרעומת המינים. אמנם כאמור לעיל גם קריאת שמע היא הדגשה של עיקרים באמונה אבל יש בה גם מצוות מעשיות: תפילין, ציצית, מזוזה שאותם אין המינים מקבלים. ראו דברינו [נעשה ונשמע](#) בפרשת משפטים, בפרט מדרש דברים רבה שם, שקריאת שמע היא משקל נגד "נעשה ונשמע". קודם שמע ישראל ואח"כ קיום המצוות.

23 ר' יהודה בן ברזילי, ברצלונה, סוף המאה ה-11, המאה ה-12.

24 התשובה לכאורה פשוטה, משום שיש שם רק שני פסוקים (במדבר כח ט-י) ואין קוראים בספר תורה פחות משלושה פסוקים.

25 נראה שלאורך הדורות, נעשו ניסיונות חוזרים ונשנים להחזיר את עשרת הדברות לסדר התפילה (סדר העבודה), בפרט שהנימוק מפני תרעומת המינים כבר לא היווה חשש רציני. יטענו המינים מה שיטענו, בין כך ובין כך הם עושים מה שהם רוצים. הוכחה לכך נמצאת כבר בגמרא בברכות עצמה כפי שראינו לעיל בניסיונותיהם של רבה בר בר חנה ואמימר לחדש את מנהג אמירת עשרת הדברות. שימו גם לב שבציטוט מספר העתים מדובר מן הסתם על קריאה מתוך ספר תורה, לא מן הסיפור – "כמו שהיה במקדש". ואם אכן כך, אזי רב האי גאון לא מתנגד לעצם האמירה של עשרת הדברות, אלא לקריאה מתוך ספר התורה. ובסידור רב עמרם גאון בסדר מעמדות אכן מופיע בכל יום: "וקורא פרשת המן ועשרת הדברות וענין הקרבנות ואיזהו מקומן וכו'".

26 למרות דברים אלה שחזרו ונאמרו גם בשולחן ערוך, ברבים מהסידורים הנדפסים בימינו (רינת ישראל, בן איש חי, תפילת כל פה ועוד) נשמטו עשרת הדברות כליל ונראה שאת מקומן תפסו "ג העיקרים של הרמב"ם" (משמע שלא חוששים מהדגשת עקרונות ודברים חשובים!) וכן שש הזכירות (שזה תמוה במיוחד, אומרים זכור את יום השבת שלקוח מעשרת הדברות, אבל בהקשר אחר). הסיפור היחיד שמצאנו בו את עשרת הדברות הוא סידור עבודת ישראל (מה עם סידור הגר"א?). והדברים צריכים עיון!

27 לשבת בשעת קריאת עשרת הדברות ולא לעמוד.

המינים מי שהאמין, שאין מן השמים אלא י' הדברות וששאר התורה משה מפי עצמו אמרו, ולכן ביטלו קריאתו בכל יום. ואסור בשום פנים לעשות בתורה מקצתה מעולה ממקצתה.²⁸

שמות רבה מו א – שבירת הלוחות הראשונים

התחיל מצטער על שבור הלוחות. אמר לו הקב"ה: אל תצטער. בלוחות הראשונים לא היו אלא עשרת הדברות בלבד, ובלוחות השניים אני נותן לך, שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות.²⁹

פסיקתא רבתי פסקא כ' י' הדברות פ' קמייא – הפיתוי של עשרת הדברות

כתיב: "פְּתִיתֵנִי ה' וְנֶאֱפֹתַי וְתוֹכְלִי וְתוֹכְלִי וְתוֹכְלִי וְתוֹכְלִי" (ירמיהו כ ז). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, פיתיתני עד שנתתה לי את התורה ונתתה על צוארי עול מצות ונעשתי בהם. אילו לא קבלתי את התורה הייתי כאחת האומות לא שכר ולא עונש.³⁰

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, שדילתני בסיני ואמרת לי: "אנכי ה' אלהיך" והייתי סבורה שהוא רפה³¹ - חזקתני ותוכל: "כי אנכי ה' אלהיך אל קנא" (שמות כ ה).³² שדילתני³³ בסיני ואמרת לי: "לא יהיה לך אלהים אחרים" והייתי סבורה שהוא רפה - חזקתני ותוכל: "זובח לאלהים יחרס" (שם כב יט). שדילתני בסיני ואמרת לי: "לא תשא" והייתי סבורה שהוא רפה - וחזקתני: "כי לא ינקה ה' " (שם כ ז).³⁴ שדילתני בסיני ואמרת לי: "זכור את יום השבת" הייתי סבורה שהוא רפה - חזקתני ותוכל: "מחלליה מות יומת" (שם לא יד).³⁵ שדילתני בסיני ואמרת לי: "כבד את אביך ואת אמך" - חזקתני ותוכל: "מקלל אביו ואמו מות יומת" (שם כא יז).³⁶ שדילתני בסיני: "לא תרצח" - חזקתני ותוכל: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך"

²⁸ נושא משיק לנושא שלנו הוא המנהג לעמוד בקריאת עשרת הדברות (הקראים עומדים בכל קריאת התורה) שהרמב"ם כאן יוצא כנגדו ובתשובה לשאלה שנשאל מחזק את ידיו של רב קהילה שהורה לבני קהילתו לחדול מלעמוד בעת קריאת עשרת הדברות ולשבת. בא רב אחר וביקש להחזיר את המנהג הקודם לעמוד והרמב"ם יוצא כנגדו. עמידה בעת קריאת עשרת הדברות, בעוד שבשאר קריאת התורה יושבים, יכולה להתפרש כמתן חשיבות לפסוקי תורה מסוימים כנגד פסוקי תורה אחרים ולשחק לידיהם של המינים שיאמרו שהנה גם היהודים מחשיבים קטעים מסוימים בתורה יותר מקטעים אחרים. מפני תרעומת (או טינת או טענת) המינים הוצאו עשרת הדברות מסידור תפילותינו וכעת עולה החשש שמא אם נעמוד בקריאת עשרת הדברות בתורה (שלוש פעמים בשנה), יתפרש הדבר שלא כראוי. אבל הסיבה לכך היא לא רק "שמה יטעו" או "מה יאמרו". הסיבה היא גם פנימית, כפי שהרמב"ם מבאר ביסוד השמיני בהקדמתו לפרק חלק במשנה, סנהדרין פרק י': "והיסוד השמיני הוא תורה מן השמים. והוא, שנאמין שכל התורה הזו הנמצאת בידינו היום היא התורה שניתנה למשה, ושהיא כולה מפי הגבורה ... ואין הבדל בין ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען, ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד, או אנכי ה', ושמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה קדושה אמת". ואם כך לגבי עשרת הדברות, מה נאמר על עמידה בשירת הים או בסיום חומש: חזק חזק ונתחזק? ובאמת, יש לא מעט שמקפידים או לעמוד או לשבת לאורך כל קריאת התורה (מותר לשבת במי שברך), או למצער לעמוד בפרשות בשלח, יתרו וואתחנן. ויש שמקפידים לפחות לעמוד בתחילת שביעי של סוף החומש ולא רק בפסוק האחרון. אבל פשט המנהג כפי שפשט וכבר אמרו על כך חז"ל: "הנח להם לישראל".

²⁹ מה רוצה מדרש זה לומר? מה היה קורה אילו לא נשברו לוחות הראשונים? אפשר שהתשובה היא בהקשר של הנושא שלנו, בפרט אם נחבר אותו למדרשים המתארים איך הקב"ה מחזר על האומות והם אינם רוצים לקבל את התורה (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה, ספרי דברים שמג). מדרש זה הוא תשובה למינים. הנה, גם את הלוחות הראשונים שכללו רק את עשרת הדברות, בלי כל המצוות המעשיות, ההלכות והאגדות, לא קבלתם. גם את התורה התמציתית המכילה את עשרת הדברות בלבד, תוספת קטנה לשבע מצוות בני נח, לא אבייתם לקבל. אז אם תראו את עם ישראל מדגיש את עשרת הדברות, איזו מן תרעומת תהיה לכם? (לעיל הצענו שתועמות זו היא בעצם שמחה של הגויים שעם ישראל מצטרף אליהם. הערה 9 על פירוש אבודרהם לעיל). מצד שני, יש במדרש גם מסר פנימי לעם ישראל שאכן צריך להיזהר מ"תרעומת המינים" לא מפני "מה יאמרו", אלא מפני חשש אמיתי של התמקדות מופרזת בעיקרים (חוקה בימינו?). תורה ולוחות שמכילים רק עשרת דברות אין בכוחם לקיים אמנה. סופם חטא העגל, סופם שנשברו. לוחות שניים, שעוצבו בידי אדם ומכילים מקרא, משנה, הלכות ואגדות - "התורה והמצוה אשר כתבת להורותם" (ראו ברכות ה ע"א) - הם תורת חיים. ראו שוב דברינו **לוחות שניים – כראשונים?** בפרשת עקב

³⁰ פתיח זה עדיין מסתיר את מהות הפיתוי האמתית ותלונת (תרעומת) עם ישראל כלפי הקב"ה. אין כאן התנגדות לעצם מתן התורה, אלא לאופן שבו היא ניתנה.

³¹ היינו דרישה כללית רכה וקלה יחסית לביצוע. ההפך מ"חזקתני" שלהלן, שהוא עול חזק וקשה. "ותוכל" - שיכולת לי. ראו דברינו **מי פיתה את מי בסיני** בפרשה זו.

³² ה"חזקתני" כאן הוא בתוך עשרת הדברות עצמם וכך גם ב"לא תשא" להלן. אבל רוב "ההפתעות" של בני ישראל מכך שעשרת הדברות אינם רק 'עקרונות נעלים' אלא אזהרות, דינים ועונשים, באים מפסוקים שמעבר למתן תורה.

³³ כך בנוסח המודפס שלפנינו "שדילתני", בלשונונו היום: "שדילתני" ומן הסתם פליטת קולמוס המעתיקים.

³⁴ כאן מדובר באותו פסוק: "לא תשא את שם ה' אלהיך לשווא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשווא", כך שהטעון "שדילתני" או "פיתיתני" הוא קצת חלש, מה גם שהחל מדיבר זה, עפ"י המסורת, משה הוא שמדבר לעם.

³⁵ ראו דברינו **הבל השבת** בפרשת בראשית.

³⁶ "חזקתני" זה קצת מוזר. הדרשן יכול היה להביא את פרטי הדינים הקשים של כיבוד אב ואם. ראו מסכת קידושין לא ע"א: "עד היכן כיבוד אב ואם?" וכגון איך כיבוד רבי טרפון את אימו, רב אסי ועוד. אבל הדרשן מחפש פסוק. ראו עוד בגמרא קידושין שם שמדיבר זה ואילך התחברו אומות העולם לעשרת הדברות.

37. שדלתני בסיני: "לא תנאף" - חזקתני ותוכל: "מות יומת הנואף והנואפת" (ויקרא כ י). שדלתני בסיני: "לא תגנוב" - חזקתני ותוכל: "וְגִנֵּב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוֹמֵת" (שמות כא טז). 38. שדלתני בסיני: "לא תענה עד שקר" - חזקתני ותוכל: "ועשיתם לו כאשר זמם" (דברים יט יט). שדלתני בסיני: "לא תחמוד" והייתי סבורה שהוא רפה - חזקתני ותוכל: "אַל תַּחְמֹד יַנְיָהּ בְּלִבְךָ... כִּן הִבָּא אֶל אֲשֶׁת רַעְהוּ לֹא יִנְקָה כָּל הַנֶּגַע בָּהּ" (משלי ו כה- כט). 39.

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: מה השורה התחתונה? מדוע נמשך נימוק "תרעומת המינים" לאורך כל השנים והוצאו עשרת הדברות מסדר התפילה, גם אחרי שכבר ברור לנו שאין בעיה כזו, גם אחרי פסק ההלכה הברור של הטור ושולחן ערוך? אין לנו תשובה ברורה. השערותנו היא שבהדרגה תפסה קריאת שמע את 'מרכז הבמה' והפכה להכרזת האמונה המרכזית ביהדות. ראו פירוש אבודרהם לעיל וכן הערה 16. ראו גם דברינו [שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד](#) בפרשת ואתחנן, בפרט מדרש דברים רבה ג י שם.

מים אחרונים 2: הרוצה להרחיב ולהעמיק בנושא, מוזמן לעיין במאמר של א. א. אורבך, מעמדם של עשרת הדברות בעבודה ובתפילה, בספר עשרת הדברות בראי הדורות, מאגנס ירושלים תשמ"ו. ושם עוד מאמרים רבים ומעניינים בנושא היחס לעשרת הדברות לאורך הדורות.

37 גם דרשה זו קצת מוזרה, וכי מה חשבו בני ישראל כשנאמר להם "לא תרצח"? מה גם שעונש הרוצח שמובא מיד בהמשך כבר נזכר בספר בראשית. אולי זה רמז לעונשים הקלים יחסית שמקבלים רוצחים בימינו בכל מיני תואנות ומענות במקום עונש מוות.

38 "לא תגנוב" של עשרת הדברות הוא בגונב נפשות (לשעבוד כעבד) שדינו מיתה. ראו דברינו [לא תגנוב](#) בפרשה זו.

39 ומיד לאחר דרשה זו באה דרשתו של רבי יקום שם: "העובר לא תחמוד כאילו עובר על עשרת הדברות" בה הוא מראה כיצד דיבר חותם זה "מכסה" את כל תשעה הדברות שלפניו (ראו בדברינו [לא תחמוד](#) בפרשה זו). לעניינינו, עם 'סגירת הגיליון' קפץ ובא כנגדנו מדרש זה שבו בני ישראל כביכול מתרעמים על הקב"ה שבמעמד הר סיני, בנתינת עשרת הדברות, היה פיתוי ושידול במילים יפות וכלליות של עקרונות נעלים ויפים, ורק אח"כ התברר להם שלצד כל עקרון כזה, לצד כל דיבר, יש אזהרות רבות, פרטי דינים וגם עונשים. נראה שניתן לחבר מדרש זה לדברים לעיל (ואולי גם ל"עמא פזיזא" שמיהרו לומר נעשה ונשמע והקדימו פיהם לאזניהם, שבת פח ע"א), ואולי לומר שזה בדיוק היה החשש משימת דגש על עשרת הדברות. יש בהן משהו נאצל ונעלה שכל אדם יכול להתחבר אליו. אבל מעם ישראל מצופה שיבינו גם את כל המשמעויות הנלוות לעקרונות נאצלים אלה: לפרטי הדינים והמצוות וגם לעונשים הצפויים. ואולי דווקא מדרש זה חיזק את הדעה שלא לחדש את אמירת עשרת הדברות גם כאשר סיבת תרעומת המינים כבר לא הייתה רלוונטית. לא נאריך בנייתו דרשה זו ונשאיר לשואבי המים שיהגו מחשבותיהם הטובות על מדרש מיוחד זה וימהרו לשלוח לנו פתרוננו.